

3) організаційно-управлінські засоби – зміна функцій, повноважень, зміна взаємовідносин органів та організацій; зміна центрів прийняття рішень, потоків інформації; перебудова структур, порядку використання кадрів тощо;

4) матеріально-фінансові засоби – обсяг витрат, стимулювання; режим використання ресурсів і т.п.;

5) облік чинника часу.

У реальній дійсності спеціальні юридичні засоби і способи реалізації правового закону поєднуються в різних комбінаціях з неюридичними.

Серйозну увагу потрібно приділити активному залученню населення в процес реалізації правових законів. Саме тому організація системи розповсюдження правової інформації є першим і обов'язковим етапом реалізації правового закону. Правова інформація повинна бути повною, актуальною, дієвою та гарантувати донесення положень правового закону до суспільства.

У сучасних умовах знання положень правових законів є обов'язковим показником професійної придатності будь-якої особи – керівника, іншої посадової особи, професійної кваліфікації працівника в межах його службових повноважень. Це повинно бути зафіксовано у вимогах до посади і знаходити відображення у посадових інструкціях і положеннях про структурні підрозділи державних органів і організацій.

Отже, панування правового закону надає конституційному ладу стабільності, підпорядковує всі сили влади праву, обмежує владу, надає їй правового характеру. А для перетворення закону у правовий, законодавцю потрібно реалізувати гуманістичні принципи права адекватно суверенній волі всього народу, як результату усвідомлення загальнолюдських цінностей. Створення правового закону і ставлення до нього безумовно у значній мірі залежать від загальної і правової культури суспільства від розвитку і впливу юридичної науки на законотворчість і, передусім, законодавця.

*Середя Ольга Вадимівна
асистент*

*Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»
м. Харків, Україна*

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРИСЯГИ ПРИСЯЖНИХ ЗАСІДАТЕЛІВ І СТАНОВИХ ПРЕДСТАВНИКІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Досягненням судової реформи 1864 р. в Російській імперії стало проголошення демократичного принципу участі народу у здійсненні кримінального правосуддя. Він був реалізований через запровадження інститутів присяжних засідателів та станових представників.

Вирішальним етапом формування колегії присяжних засідателів було приведення їх до присяги. Статут кримінального судочинства встановлював форму присяги для православних присяжних засідателів та спеціальний порядок її складання. Священик урочисто вказував перед присяжними засідателями повчання про святість присяги і прочитував перед ними клятвену обітницю. Після цього кожен з них цілував хрест та Євангеліє і проголошував: «Клянусь» [1, статті 666-667]. У ході ритуалу священику заборонялось посылатися на обставини справи та відступати від тексту присяги. Порушення цих правил, не зупинене вчасно головою, становило істотне порушення форм судочинства і було приводом для касації рішення суду присяжних засідателів [2, № 383; 3, № 18]. У свою чергу, відсутність повчання священика перед оголошенням присяги не давало таких приводів, оскільки джерелом святості був виключно текст присяги [4, № 1665].

Неправославні присяжні засідателі приводилися до присяги духовною особою згідно з догмами та обрядами їх віри. У випадку коли в місці засідань суду відповідного духовного наставника не було, іновіри присягали перед головою [1, ст. 668]. Одночасно не вважалося порушенням складання протестантами православної присяги, якщо сторони не заперечували проти цього [5, № 562]. Якщо особа за віросповіданням не могла присягати, то вона давала лише урочисту обіцянку [1, ст. 669].

Присяжні засідателі мали право заявити суду про приведення їх до присяги відповідно до їх віросповідання. Якщо така заява була несвоєчасною або взагалі не надходила, то складання ними православної обітниці не вважалося порушенням закону [6, № 562]. Крім того, суд задовольняв клопотання присяжних засідателів-протестантів про складання православної присяги [7, арк. 9–12].

На практиці часто мали місце випадки, коли особа православної віри заявляла суду про відмову присягати іменем Бога, одночасно обіцяючи, судити перед Богом по чистій совісті. Адаже одна з християнських догм суворо забороняла присягати іменем Бога. Звідси була очевидною недалекоглядність законодавця, оскільки для православно віруючого така форма присяги ставала моральною перешкодою. Ці дії формально оцінювались судом як порушення форми присяги та відмова від виконання обов'язків присяжного засідателя. Тому таку особу вилучали зі складу чергових присяжних засідателів та накладали на неї штраф. Відтак право православно присяжних засідателів присягати відповідно до своїх канонів грубо порушувалося текстом присяги. Вирішення цієї проблеми науковці бачили в необхідності видання нового закону, який дозволяв би кожному громадянину обмежитися лише обіцянкою судити по совісті [8, 463–464].

Складання присяги присяжними засідателями здійснювалося перед розглядом кожної справи, що вважалося сучасниками недоцільним. Багаторазове її повторення переросло у просту формальність, а також вимагало зайвих витрат на проїзд та винагороду духовним особам [9, 549]. У зв'язку із цим пропонували проведення єдиної присяги перед відкриттям сесії окружного суду з присяжними засідателями [10, 274]. Ця пропозиція була врахована законом від 3 червня 1894 р. [11]. З цього часу суд відкривав період засідань з присяжними засідателями особливим публічним засіданням, в якому урочисто приводив їх до присяги [7, арк. 9–12]. Відсутність сторін у ньому не була перешкодою [11].

На відміну від присяжних засідателів, станові представники не оголошували присяги при приєднанні до складу коронних суддів судової палати. Повторення становими представниками присяги у кожній справі вважалося недопустимим, оскільки, суперечило їх рівноправному статусу з суддями. Гарантіями належного виконання ними функцій суддів були складання присяги за місцем служби, а також тривале перебування на службі, що засвідчувало довіру суспільства та правильне розуміння ними своїх обов'язків. Водночас складання ними особливої присяги судді вважалося недопустимим, адже станові представники здійснювали правосуддя тимчасово, не залишаючи своїх посад [12, № 27].

Таким чином, складання присяги присяжними засідателями було необхідною умовою набуття ними процесуальних прав та обов'язків, а відтак статусу суддів у судовому провадженні. У випадку відмови від присяги чи складання її з порушенням закону присяжні засідателі не визнавалися «суддями», а склад судового присутства законним.

Література:

1. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе в 55 т. – Т. 39. Отд. второе. 1864. – СПб. : Изд. в тип. II отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1867. – С. 215–906.
2. Решения уголовного кассационного департамента Правительствующего Сената [Текст] : за 1867 г. – СПб. : Тип. Правительствующего Сената, 1867. – 815 с.
3. Решения уголовного кассационного департамента Правительствующего Сената [Текст] : за 1875 г. – Екатеринбург : Тип. Исаака Когана, 1911 – 669 с.
4. Решения уголовного кассационного департамента Правительствующего Сената [Текст] : за второе полугодие 1872 г. – СПб. : Тип. Правительствующего Сената, 1872. – 2286 с.
5. Решения уголовного кассационного департамента Правительствующего Сената [Текст] : за первое полугодие 1873 г. – СПб. : Тип. Правительствующего Сената, 1873. – 914 с.
6. Решения уголовного кассационного департамента Правительствующего Сената [Текст] : за второе полугодие 1873 г. – СПб. : Тип. Правительствующего Сената, 1873. – 1644 с.
7. Державний архів Харківської області. – ф. 372 Харківський окружний суд. 1868–1919 рр. – оп. 1 – Спр. 326. Наряд бумагами, 1904 г., 73 арк.
8. Тимановский, А. Сборник толкований русских юристов к Судебным Уставам Александра Второго (за двадцать пять лет) [Текст] / А. Тимановский. – Тип. К. Ковалевского, 1892 – 657 с.
9. Волжин, В. Необходимые поправки в законах о присяжных заседателях [Текст] / В. Волжин // Юрид. вестник. – изд. Московского Юридического Общества. – М. : Тип. А. И. Мамонтова. – № 8. – С. 544–554.
10. Фойницкий, И. Я. Курс уголовного судопроизводства [Текст] : в 2 т. / И. Я. Фойницкий. – СПб. : Тип. М-ва путей сообщения, 1884. – Т. 1. – 624 с.
11. Полное Собрание законов Российской империи. Собрание третье в 33 т. – Т. 14. 1894. – СПб. : Тип. II отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1898. – С. 356–358.
12. Решения уголовного кассационного департамента Правительствующего Сената [Текст] : за 1879 г. – СПб. : Тип. Правительствующего Сената, 1879. – 167 с.